

Pentti Kaitera

Maaltapako

Teknillinen Aikakauslehti n:o 2, 1953, s. 35–39

©Tekniikan Akateemiset TEK

Vesitalous, 1, 1965, 17 s.

© Vesitalous/ Ympäristöviestintä Oy

Maaltapako

Prof. Pentti Kaitera

Maaltapako

325.331
338.924

Asutuskeskusten muodostuminen ja väestön siirtyminen niihin ympäröivältä maaseudulta on yhteiskunnan kehitykseen oleellisesti liittyvä piirre. Asutuskeskuksiin kokoontuu paljon siitä, mikä on parasta niin hyvin yhteiskunnan aineellisessa kuin henkisessä kulttuurissa. Niihin kerääntyvät mm. ne voimat, jotka vievät tehokkaimmin kehitystä eteenpäin. Elinvoimaisen yhteiskunnan merkkejä on, ettei se jää ainakaan jälkeen oman aikansa ja ympäristönsä kehityksestä. Mutta toisaalta myös yhteiskunnassa esiintyvät sairautsilmiot kehittyvät voimakkaimmin asutuskeskuksissa. Niihin keskittyvät ne voimat, joista monet yhteiskuntaa hävittävät tekijät saavat alkunsa. Maaseutu muodostaa tässä mielessä eräänlaisen puhdistusseinän, jolla on kyky hylätä epäterve ja säilyttää arvokas. Erikoisesti kriisikausina maaseudun merkitys yhteiskunnan elämässä on ilmennyt selvästi. Terveessä yhteiskunnassa nämä molemmat osat — maaseutu ja kaupunki — ovat oikeassa tasapainossa keskenään. Tuskin voidaan esittää yleiskaavaa siitä, mihin määrään saakka maaltapako voi kehittyä, ennen kuin tämä tasapaino rupeaa häiriintymään, sillä se riippuu monesta tekijästä.

Maaltapako on pakoa maataloudesta

Kun esitellään Rooman vallan häviön syitä, mainitaan merkittävimpinä itsenäisen talonpoikaisluokan häviäminen. Talonpoikien tilalle tuotiin orjia tekemään raskaat työt, ja väestö, johon valtakunnan kehitys johtavaksi maailmanvallaksi oli rakentunut, kerääntyi kaupunkieihin ollen katurahvaan mukana huu-tamassa leipää ja sirkushuveja osan vajotessa velttouteen, mukavuuteen ja nautintoon. Kun kukaan ei enää halunnut ponnistella ja taistella, oli maailmanvalta kypsä tuhoonsa.

Maaltapaon eräänä piirteenä nykyäänkin on itsenäisen talonpoikaisluokan heikkeneminen. Maaltapako on huomattavalta osalta pakoa maataloudesta, joka ei kykene tarjoamaan riittävästi työtä maatalousväestölle. Se, mikä maataloudessa Rooman vallan loppuaikoina jätettiin orjien tehtäväksi, suoritetaan nyt koneiden avulla. Vaikka maatalous kulkee teknillisen kehityksen jälkipäässä, niin johtavissa maissa on koneiden tunkeutuminen ihmisten tilalle maataloudessakin ehtinyt varsin pitkälle, ja meilläkin koneellistuminen parhaillaan on voimakkaassa kehityksessä. Konei-

den taloudellinen käyttö edellyttää tuotantoyksiköiden suurenemista, mikä taas voi johtaa maatilojen yhdistämiseen. Esimerkiksi Ruotsissa on ryhdytty valtion toimesta yhdistämään liian pieniä tiloja, jotta maatalous tulisi kilpailukelpoiseksi muiden elinkeinojen kanssa. Tähän on oltu pakotettuja sen vuoksi, että maaltapako siellä on syrjäseuduilla saavuttanut jo sellaisen asteen, että paitsi yksinäiset talot, paikoin kokonaiset kylätkin autoituvat. Toisenlaisen esimerkin talonpoikaistalosten yhdistämisestä tarjoaa Venäjän kolhoosijärjestelmä. Väestö on niissä koottu kyliin, joissa elämän muodot pyritään tekemään mahdollisimman paljon samanlaisiksi kuin suurissa asutuskeskuksissa.

Itsenäisen talonpoikaisväestön merkitys valtiota koossapitävänä voimana on oman maamme historiassa ja erikoisesti tämän vuosisadan aikana tullut selvästi ilmi. Historiallisina murrosaikoina sellainen väestö, joka ei ole tottunut itsenäiseen vastuuseen, voi helpommin joutua joukkosuggestion viemänä virheellisiin ratkaisuihin kuin itsenäinen talonpoika, jonka elämän riippumattomuus yhteiskunnassa esiintyvistä heilahteluista on meilläkin todettu nimenomaan kriisiaikoina.

Monissa maissa, joissa maatalousväestön osuus on suhteellisesti paljon pienempi kuin meillä, on tämän väestöosan jatkuvassa vähenemisessä nähty siinä määrin epävertettä kehitystä, että on ryhdytty suuruusuntaisiin ja kustannuksia vaativiin toimenpiteisiin sen hidastamiseksi. Esimerkiksi Hollannissa, jossa maatalousväestön osuus on n. 23 %, on tämä ollut tärkeimpiä motiiveja siihen, että valtio on jo n. 35 vuotta sitten ryhtynyt laajasuuntaisiin toimenpiteisiin Zuiderseen merenlahden pengertämiseksi. Tällä tavalla lasketaan saatavan maata merestä kaikkiaan n. 220 000 hehtaaria ja sille arvioidaan voitavan sijoittaa pääasiassa maatalousväestöä n. 200 000 henkeä. Mutta tällaisellakin maatalousväestön lisäyksellä lasketaan olevan Hollannin väestörakenteeseen tärkeä merkitys.

Omassa maassamme sotien jälkeen toimeenpantu maanhankintalaki on myös lähtenyt tältä ajatuspohjalta. Vaikka sen aiheuttama maatilojen pientäminen on tapahtunut tietoisesti vastoin erästä maatalouden taloudellista perussääntöä, ei voitane olla kuin yhtä mieltä siitä, että se on yhteiskunnallisesti ollut oikeaan osunut toimenpide. Monet niistä taloudellisista haitoista, joita lakia laadittaessa pelättiin, ovat jääneet odotettua pienemmiksi.

Maatalousväestön osuus kansastamme oli vuonna 1880 vielä n. 77 %. Vuoteen 1941 mennessä se oli alentunut 51 %:iin ja nykyään lasketaan maatalousväestöä olevan n. 39 %. Jos metsätoista pääasiassa elatuksensa saavat jätetään pois, on maatalousväestön osuus n. 32 %. Vuoden 1940 jälkeen tapahtunut nopea lasku johtuu osaksi erilaisesta tilastomateriaalista. Taloudellinen kehitys tulee vääjäämättömästi johtamaan siihen, että maatalousväestömme osuus vielä huomattavasti pienenee. Viitattakoon tässä vain siihen, miten paljon työvoimaa voidaan vielä maataloudesta vapauttaa. K U PIHKALAN mukaan on Suomessa työmenekki peltohehtaaria kohden 426 muunnettua miestyötuntia vastaavan luvun ollessa Ruotsissa 255 eli vain noin kaksi kolmannesta siitä kuin Suomessa. Ruotsissa peltoala asukasta kohden on likimäärin sama kuin Suomessa ja maatalousväestön osuus kansasta 28 %. Mutta koska Ruotsissa saa-

Prof. Kaitea on Teknillisen korkeakoulun maatalouden vesirakennuksen professori. Oheinen kirjoitus on lyhennelmä hänen Teknillisessä korkeakoulussa pitämästään studia generalia-sarjan luennosta.

daan huomattavasti suuremmat keskisadot kuin Suomessa, siellä ollaan maataloustuotantoon nähden pääasiassa omavaraisia. Satoyksikköä kohden ei maatalouden työmenekki Ruotsissa ole kuin n. 45 % siitä kuin Suomessa. Jos tältä pohjalta arvioi maataloutemme kykyä sijoittaa työvoimaa, tullaan siihen, että meilläkin on mahdollisuuksia saavuttaa maataloustuotantoon nähden täydellinen omavaraisuus, vaikka työvoimaa vapautetaan maataloudesta huomattavasti.

Työvoiman väheneminen maataloudessa pakottaa hakemaan uusia viljelmämuotoja. Esimerkiksi aivan viime vuosina meillä alkuun päässyt siirtyminen karjattomaan maatalouteen on eräs maaltapaon seuraus ja samalla myös sitä edistävä talousmuoto. Tällainen voi edelleen johtaa siihen, mikä mm. Yhdysvalloissa on jo varsin yleistä, että maanviljelijät siirtyvät asumaan kaupunkeihin ja käyvät hoitamassa viljelyksiään muutamina viikkoina kesäaikana.

Tällaisen kehityksen vastapainona on toisaalta viime aikoina levinnyt pyrkimys erikoistuotteita viljelemällä saada pieniltä pinta-aloilta suuri kokonaistuotto. Kehitys johtaessaan maataloustuotannon erikoistumiseen muuttaa siten käsityksiä tilan suuruudesta. Maatilan suuruutta ei nykyään ole syytä mitata peltoalan vaan kokonaistuotannon mukaan. Tällaisten uusien linjojen löytämisessä onkin eräs tehtävä, jossa tarvitaan mm. teknikkojen apua. Uusia mahdollisuuksia avaa mm. se, että kyetään jalostamaan maataloustuotteita entistä suuremmassa määrässä teollisuudessa, sillä teollisuuskasvit ovat usein parhaiten tuottavia. Myös maataloustuotteiden varastoinnissa ja säilönässä voi teknikkojen apu merkittävällä tavalla tasoittaa markkinoiden kausivaihteluja. Maanmittarien on muodostaessaan uusia tiloja syytä tarkkailla kehitystä näissä suhteissa.

Kun maataloustuotannon hinnat määräytyvät maailman markkinoiden mukaan, on nimenomaan sellaisissa maissa kuin Suomessa, jossa ilmastollisista syistä maatalouden kilpailukyky on heikko moneen muuhun maahan verrattuna, yleisillä talouspoliittisilla ratkaisuilla tärkeä merkitys koko maatalousväestön elämälle. Maatalouden muuttuessa luontoistaloudesta entistä enemmän rahataloudeksi, tulee maatalousväestön itsenäisyys sitä vähäisemmäksi, mitä enemmän sen taloudellista asemaa talouspoliittiset ratkaisut horjuttavat. Teollisuuden taholla on usein ajateltu, että maatalousväestö on enemmistöoikeutensa turvin ottanut kohutuutoman suuren osan yhteiskunnan yhteisestä kasasta. Kun siitä huolimatta teollisuus on jatkuvasti kehittynyt ja maatalous työnantajana taantunut, on teollisuuden taholla usein suhtauduttu halveksien maatalouden merkitykseen ja katsottu, että teollisuuden on elätettävä maataloutta. Tässä arvostelussa on usein unohdettu esimerkiksi se, että maatalous on tähän mennessä ollut pääasiallinen teollisuustyöväestön kasvattaja. Näyttää kuitenkin siltä, että suhde maatalouden ja teollisuuden kesken on nyt muuttumassa. Tämä johtune osaksi siitä, että puhtaan maatalousväestön suhteellinen osuus koko väestöstä on nopeasti vähenemässä. Kun teollisuutta sijoittuu maaseudulle, sen väestörakenne muuttuu, niin että väestöryhmien erot pienenevät. Teollisuus puolestaan on meillä sivuuttanut monet alkukehitykseen liittyvät vaiheet ja siten päässyt myös lapsuusajan komplekseistaan — olivat ne sitten ylemmyys- tai alemmuuskomplekseja.

Monipuolistuessaan sekä maatalous että teollisuus tulevat kumpikin yhä useammissa yhteyksissä toisensa kanssa, että niiden voimistuminen hyödyttää molempia. Teollisuusväestön on syytä muistaa, mikä merkitys itsenäisellä talonpoikaisuudella on valtakunnalle.

ARNOLD TOYNBEE on useilla esimerkeillä osoittanut, mikä merkitys on vaikeiden olosuhteiden ärsykkeellä kulttuurikehitystä kiihottavana tekijänä. Niinpä Ateenaa ympäröivä Attikan maakunta oli karu ja hedelmätön. Tiedämme, että juuri tästä maan karuudesta tuli 'Hellaan kasvattaja'. Kun Attikan laitumet kuluivat ja peltojen multa valui sadevesien mukana mereen, sen asukkaat luopuivat silloisten kreikkalaisten pääelinkeinosta, karjankasvatuksesta ja viljanviljelystä ja keksivät uusia, omintakeisia elinkeinoja, mm. oliivinviljelyn. Tullakseen toimeen oliivinviljelyllään ateenalaisten täytyi vaihtaa tuotteensa skyyttalaisen viljaan. Saadakseen viedyksi öljynsä skyyttalaisille heidän oli pantava se astioihin ja kuljetettava meren yli. Täten syntyivät Attikan saviteollisuus ja kauppalaivasto. Tämä ponnistelu oli lähtökohta, josta saattoi syntyä Ateenan poliittinen, älyllinen ja taiteellinen kulttuuri. Saviteollisuuden kukoistus oli kiihokkeena taiteellisten muotojen kehittämiseen. Attikan metsien tuhoutuminen pakotti siirtymään puun käytöstä kiven käyttöön ja johti Parthenonin temppelin syntymiseen. Attikan vierellä oli hedelmällinen Boiotia. Ateenan kukoistusaikana boiotialainen merkitsi tylsää, hidasta ja karkeaa ihmistä, joka oli kaukana vallitsevan hellenistisen kulttuurin tasosta. Vastakohtaisuus ilmaistiin siivekkäillä sanoilla »Boiotian siat» ja »Attikan suola».

Suomen olosuhteet maataloustuotannon harjoittamiseen eivät ole niin vaikeita, etteikö ponnistelu niiden voittamiseksi pikemminkin olisi sopiva kiihoke kuin lamauttava tekijä. Sekin seikka, että olemme joutuneet jakamaan entisestään pieniä tilojamme, on mahdollista muuttaa positiiviseksi, jos vain kykenemme löytämään oikeat ratkaisut. Esimerkiksi pien-, koti- ja käsiteollisuuden aikaansaaminen maatalouden rinnalle olisi tehtävä, jossa teknikoilla olisi monipuolisia mahdollisuuksia. Attikan esimerkin ydin on siinä, että maatalouden ja teollisuuden yhteistoiminnasta voi syntyä muotoja, joissa pysyvimmat arvot voidaan saavuttaa muualla kuin alunperin ajatellaan.

Maaltapakoon liittyviä epäkohtia

Maaltapako-ongelmaan liittyi vaikeita epäkohtia ajankohtana, jolloin suurteollisuuden näkyvä läpimurto tapahtui. Esimerkiksi kutomoteollisuuden syntyminen merkitsi sitä, että maalaiskyllissä asuneet koti- ja käsiteollisuuden harjoittajat eivät enää olleet kilpailukykyisiä. Mitä useammalla alalla teollisuus sai suur- tuotannon leiman, sitä laajemmat piirit koti- ja käsi- työstä eläneistä menettivät elinmahdollisuutensa pienissä yrityksissään. Tämän vaiheen alkuaikoina teollisuutta perustettiin vielä maaseudulle, jossa oli työvoimaa saatavissa. Niistä sosiaalisista epäkohdista, joita tällöin syntyi, oli ehkä tärkein ja tunnetuin lapsi- työvoiman häikäilemätön hyväksikäyttö, johon teolli- suus syyllistyi mutta jota sittemmin lainsäädännöllä rajoitettiin. Jotta tehtaasivat olisivat saaneet edelleen hal- paa työvoimaa, oli välttämätöntä sijoittaa ne asutus- keskuksiin, sillä maalaiskyllissä saattoi työttömien yllä-

pito joutua tehtailijan huoleksi. Tähän vaikutti lisäksi markkinoiden vaihteleva rytmi, niiden nousu- ja laskukaudet. Kun asutuskeskuksiin kokoontui huonosti palkattujen tilapäistyöläisten armeija, saatettiin palkat pitää alhaalla ja joustavasti mukautua markkinoiden tarpeisiin. Näihin aikoihin tapahtunut höyrykoneen keksiminen vapautti sijoittamasta tehtaita vesivoiman äärelle. Tämä yhdessä rautateiden kehittämisen kanssa edisti kaupunkiasutuksen kasaantumista. Myös vilkastuva kauppa osaltaan edisti väestön keskittymistä. Etenkin satamakaupungit merentakaisine yhteyksineen muodostuivat imukeskuksiksi.

Tätä erikoisesti 1800-luvulla ilmennyttä voimakasta asutuskeskusten kasvua tuki nopea väestön lisääntyminen. Sen taas oli tehnyt mahdolliseksi samanaikaisesti esiintynyt voimakas uudisraivausharrastus. Se sekä viljelystuoton kohoaminen antoi mahdollisuuden kasvavien ihmismäärien ravitsemiseen.

Tällaiseen nopeaan kehitykseen liittyy aina runsaasti epäkohtiakin. LEWIS MUMFORD on kaupunkikulttuurin kehitystä kuvatessaan väkevästi tuonut niitä esille. Hän mm. toteaa, että ihmisten ahtautumisella näihin kuohuviin keskuksiin ei ollut muuta rajoitusta kuin ihmisen oma kyky sietää tätä myrkyllistä ympäristöä. Vaikeimmat ongelmat ovat esiintyneet suurissa maailmankaupungeissa, laajoissa kivierämaissa slummi-muodostelmineen. Näiltä ajoilta juontavat alkunsa monet sellaiset eri yhteiskuntaryhmien väliset ristiriidat, jotka yhä vielä horjuttavat yhteiskuntien tasapainoa ja normaalia kehitystä. Tällaiset, luonteeltaan usein henkiset patoutumat eivät tahdo helposti purkautua siitäkään huolimatta, että myöhemmässä kehityksessä monet epäkohdat on voitu välttää. Esimerkiksi viemäröinnin, vesijohtojen ja liikenteen järjestelyssä asutuskeskukset ovat sivuuttaneet maaseudun asutusrhymittymät, sillä teknillisen kehityksen saavutuksia on edullisempi sijoittaa tiheään asutukseen kuin harvaan. Tämänluontoiset asutuskeskusten edut ovat myöhemmin puolestaan olleet kiihottamassa jatkuvaa maaltamuuttoa.

Eräs väestön keskittymiseen liittyvä haitallinen piirre, joka ilmenee jo varsin pienissä asutuskeskuksissa, on niiden aikaansaama syntyvyyden aleneminen. MUMFORD mainitsee, että nykyisin ei ole yhtään suurkaupunkia, joka pitäisi yllä väestömääräänsä syntyvyyden avulla. ARMAS NIEMISEN tutkimuksen perusteella oli Suomessa vuosina 1938—1939 vain yksi kaupunki, Kemi, jonka nettouusiutumisluku oli suurempi kuin 1,0. Kaikki kaupungit huomioonottaen nettouusiutumisluku oli meillä mainittuina vuosina 0,60. Se merkitsee, että seuraava sukupolvi kaupungeissa niiden oman syntyvyyden perusteella olisi vain 60 % edellisestä, jos tämä nettouusiutumisluku pysyisi muuttumatomana. Helsingissä luku oli 0,48. Jos tässä suhteessa ei tapahtuisi muutosta eikä Helsinkiin tulisi muualta väkeä, vähenisi sen neljäsatuhantinen väestö neljässä sukupolvessa niin, että se olisi vain hieman yli 20 000 henkeä. Kaupunkien vaikutus tässä suhteessa näyttää ulottuvan niiden ulkopuolellekin. Niinpä Uudenmaan läänin maaseutukaan ei mainittuina vuosina jaksanut pitää yllä väestöään syntyvyyden avulla. Samanaikaisesti oli nettouusiutumisluku Oulun ja Lapin lääneissä 1,78, joka merkitsisi sitä, että neljässä sukupolvessa Helsingin väkimäärä oman syntyvyytensä varassa kasvaisi yli neljän miljoonan määräksi. Kehityksen epä-

edullisuus meillä ilmenee myös siinä, että syntyneiden enemmyyden kuolleisuuden vähenemisestä huolimatta ennen sotia nopeasti ja jatkuvasti aleni. Kun vielä tämän vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä syntyneiden enemmyyden oli 13,7 promillea, se 1930-luvulla oli 5,7 promillea. Sotien jälkeen tässä suhteessa tapahtui ilahduttava muutos, mutta kehitys on uudelleen kulkemassa alenevaan suuntaan.

Tällä asutuskeskusten väestön tuhoavalla vaikutuksella on paitsi monia sosiaalisesti kielteisiä piirteitä myös se epäkohta, että asutuskeskukset karsivat usein aloitekykyisimmän väestöosan. Missä määrin tällä on jatkuva, sukua huonontava vaikutus, on vaikea arvioida, mutta pitkällä tähtäimellä se tuskin jää olemattomaksi.

Maaltapaon määrä Suomessa

Suomessa oli vuosisatoja väestön muuton yleissuunta viljelysseudulta erämaihin päin. Niinpä Pohjois-Suomen asutus on tapahtunut melkoiselta osalta etelästä muuttaneen väestön avulla tunkemalla kantaväestö, lappalaiset, syrjään. Sen jälkeen kun teollisuuden kehitys alkoi, rupesi maassamuutto saamaan toisen suunnan. Seuraavassa esitetään maassamuuton kehitystä valtakunnansuunnittelukomitean tekemien yhdistelmien perusteella, jotka nojautuvat lähinnä REINO LENNON tutkimuksiin. Jos lähtökohdaksi otetaan vuosi 1881, on muuttovoitto maaseudulta kaupunkeihin ollut vuoteen 1950 mennessä kaikkiaan n. 550 000 henkeä. Muutto on jatkuvasti kasvanut lukuunottamatta ensimmäisen maailmansodan vuosikymmentä. Se oli 1800-luvun lopussa keskimäärin n. 50 000 henkeä vuosikymmenessä, mutta itsenäisyyden aikana se on ollut keskimäärin 100 000 henkeä vuosikymmenessä. Muuttaneista on suurin osa kuulunut siihen väestöosaan, joka on työ- ja lisääntymiskykyisinä. Muuttaneiden joukossa on enemmän naisia kuin miehiä. Suurimman muuttotappion ovat kärsineet syrjäiset kunnat. Myös saaristoasutuksen heikkeneminen on muuttoliikkeelle ominaista. Pohjois- ja Itä-Suomessa on muuttoliikettä vielä ollut harvaan asuttuja seutuja kohti, mutta viljelys-Suomessa näyttää uudisraivaustoiminta menettäneen merkityksensä muuttoliikettä ohjaavana tekijänä. Erikaisen voimakkaana muuttoliike on suuntautunut Helsinkiin. Tässä liikkeessä on lounaisten läänien osuus vuodesta 1911 alkaen jatkuvasti vähentynyt sekä maan pohjois- ja itäosien panos kasvanut. Mikkelin lääni on kärsinyt korkeimmat muuttotappiot, jotka vuoden 1920 jälkeen ovat ylittäneet jopa syntyvyyden enemmyyden. EINO JUTIKKALA on osoittanut, että vuosina 1891—1910 maassamuutto oli valtaosaltaan tilattoman väestön muuttoliikettä ja ilmeisesti vielä vuosina 1921—1939 maaseudun muuttotappio riippui lähinnä siitä, paljonko tilatonta väestöä on kullakin paikkakunnalla ollut.

Maaltapakoa lisäävänä tekijänä on ollut huomattava maastamuutto. Ajanjaksona 1882—1951 on siirtolaisten lukumäärä ollut kaikkiaan 460 000 henkeä. Jos tämän seikan merkitys koetetaan saada tajuttavaksi, voidaan ottaa lähtökohdaksi esimerkiksi se, että lapsen kasvattaminen työkykyiseksi kansalaiseksi tulee yhteiskunnalle maksamaan n. 2 miljoonaa markkaa. Tämän mukaan pelkästään sotien jälkeen tapahtunut

siirtolaisuus merkitsee lähes 100 miljardin markan tappiota työvoimaninvestoinneissa. Kun otetaan huomioon, että siirtolaisista on vain n. 70 000 ollut kaupunkilaisia, saadaan, että muutto asutuskeskuksiin ja pois maasta on vuosina 1881—1951 ottamalla mukaan myös pienempien asutuskeskusten saamat muuttoliikkeen merkinnyt yhteensä yli miljoonan hengen maaltapakoa.

Maaltapaon syitä

Tärkein syy maaltapakoon on yleensä ollut toimeentulomahdollisuuksien puute. Heikkokin toimeentulo, varsinkin kun se on pysyvänluontoista, sitoo ihmisiä kotiseudulleen. Tässä mielessä maan ja asunnon omistaminen, vaikka ne olisivat pieniäkin, on voimakkaasti maaltapakoa vastustava tekijä. Tilattoman väestön muuttoliike on tästä osoituksena. Toisaalta pientilojen lapset joutuvat usein jo varhain lähtemään ansiotyöhön. Esimerkiksi Perä-Pohjolan maanviljelysseuran alueella on tilojen keskimääräinen peltoala 1,1 ha. Kun siellä keskimääräinen lapsiluku useissa kunnissa on kuuden vaiheilla, ymmärtää, että jo varhain saavat pojat lähteä savottaan ja tytöt hakeutua palvelukseen. Kun nuoret irtaantuvat kodin ympäristöstä jo lapsina, tulee heistä helposti juuretonta joukkoa, joka on herkkä kiihotukselle. Asutustoiminta onkin siten tehokkaimpia keinoja tällaisten sosiaalisten epäkohtien korjaamisessa. On syytä muistaa, että kovin pieni peltoala jättää uudisasukkaan ainakin yhden sukupolven ajaksi taistelemaan hallaa ja nälkää vastaan. Maaseudun vauraus kuvastuu usein parhaiten tilojen keskimääräisestä peltoalasta. Tässä mielessä raivaustoiminta on syrjäseuduilla tärkeimpiä maaltapakoa estäviä ja väestön vaurautta kohottavia tekijöitä.

Maatalous ei kuitenkaan kykene tarjoamaan samantyyppisiä elinmahdollisuuksia kuin muut elinkeinot. Niinpä keskimääräinen tulo kutakin työntekijää kohden on maataloudessa tuntuvasti alhaisempi kuin teollisuuden ja kaupan palveluksessa. Myöskään työaikaan ja työolosuhteisiin nähden maatalous ei ole kyennyt tarjoamaan yhtäläisiä etuja kuin ns. kaupunkilaisammattit. Tämä ilmenee myös kulutustasossa. Lnsa SAULIN tekemän tutkimuksen mukaan suhtautui viljelijäperheiden ja palknauttajioiden kulutustaso eri suuret tilat huomioonottaen seuraavasti: Jos pienimmän viljelijäryhmän kulutustasoa merkitään 100:lla (peltoala 5...10 ha) oli v. 1928 10...25 ha:n tiloilla kulutustaso 116, 25...50 ha:n tiloilla 160, 50...100 ha:n tiloilla 253, maataloustyöväen keskuudessa 79, teollisuustyöväen keskuudessa 107, toimeentulohaltijoilla 140 ja virkamiehillä 228. Saksassa vuosina 1934—1938 saadut tulokset ovat hyvin samansuuntaisia.

Talvikauden työttömyys näyttää olevan merkittävä maaltapakoa edistävä tekijä, sillä maaseudun muuttotappio on vaihdellut lääneittäin päiväpalkkalaisten suhteellisesta runsaudesta riippuen. Kesällä maataloudessakin on työtä tarjolla jopa niin, että viime aikoina on maaseudun työvoimakysymys jyrkästi vaikeutunut. Erikoisesti naisten työvoiman kohdalla maaseudun mahdollisuudet tarjota jatkuvaa ja sopivaa työtä näyttävät olevan rajoitettuja. Tarvittaisiin nimenomaan sellaisia työmahdollisuuksia, joissa työ voitaisiin suorittaa maataloustyön väliin jäävinä aikoina,

erikoisesti talvikautena. Tällaiset ratkaisut kohottavat myös maatalouden kannattavuutta. Monet Ruotsin esimerkit osoittavat, että asian järjestely on monta kertaa lähinnä vain organisaatiokysymys.

Ruotsissa on myös pienteollisuutta edistämällä tehokkaasti pyritty estämään maaltapakoa. Siellä on aikaansaatu järjestetty tukitoiminta ja teollisuuden alkuohjaus, jotka jo mm. Norrlandissa ovat ehtineet pysähdyttää monin paikoin alkaneen maaseudun autioitumisen. On kuitenkin syytä kiinnittää huomiota eräaseen seikkaan, joka panee epäilemään, missä määrin pienteollisuus voi olla maaltapakoa hillitsevä tekijä. LENTO on suorittanut tutkimuksen eräiden Varsinais-Suomen kuntien muuttoliikkeestä vuosina 1921—1945. Tästä tutkimuksesta ilmenee, että 1930-luvulla teollisuuskunnat ovat voittaneet väestöä läänin maalaiskunnilta ja menettäneet sitä kaupungeille. Maalaiskunnat taas ovat saaneet muuttovoittoa muiden läänien maalaiskunnilta. Teollisuuskunnat ovat siten muodostuneet eräänlaisiksi väliasemiksi kaupunkien suuntautuvassa muuttoliikkeessä ympäröivistä maalaiskunnista ja nämä taas vastaavasti väliasemiksi kaukaisemmista maalaiskunnista muuttaville. LENTO toteaaakin olevan kyseenalaista sen käsityksen paikkansapitävyys, että maaseudun teollisuuskunnat pyrkisivät toimimaan maaltapaon estäjinä. Maaseudun teollisuus voi olla alkukouluttajana teollisuustyöhön, jonka jälkeen maalaisnuorukainen uskaltaa lähteä kaupunkiin. Samalla tavalla on ollut havaittavissa, että esimerkiksi Helsingin lähistölle siirtyy kauempaa maataloustyöhön maatalousväkeä, ja päästyään pääkaupungin tuntumaan sen on helpompi ottaa lopullinen askel sinne kuin siirtyä suoraan kaukaiselta syrjäseudulta. Niin kauan kuin teollisuutta jatkuvasti perustetaan kaupunkien, näyttää tällaisen kehityksen vastustaminen ylivoimaiselta. Tässä suhteessa kaupunkien teollisuuspolitiikka on liian itsekeskeistä. Jokainen kaupunki näkee päätavoitteenaan sellaisen kehityksen, joka lisää kaupungin väkilukua. Nimenomaan Helsinkiin tapahtuva eri alojen voimakas keskittyminen on epätervettä jo sen aseman vuoksi, koska se sijaitsee pitkän maamme eteläpäässä.

Edellä olevasta huolimatta pien-, koti- ja käsiteollisuuden aikaansaaminen on merkittävimpiä keinoja suunniteltaessa terveen yhteiskuntarakenteen kehittämistä ja työtilaisuuksien luomista sellaisella maaseudulla, missä niistä on puutetta. Pienteollisuuden investointitarve on vain noin kolmannes työntekijää kohden suurteollisuuden vaatimista perustamismenoista. Sähkön käyttö helpottaa pienteollisuuden aikaansaamista vaatimattomissakin verstasthuoneistoissa. On kuitenkin huomattava, että tällä linjalla ponnisteluista huolimatta kehitys tulee olemaan siksi hidasta, että se voi olla vain osaratkaisu työtilaisuuksien antajana ja elintason kohottajana syrjäseuduilla.

Toimeentulomahdollisuuksien puutteen ohella myös esimerkin voima on huomattava maaltapakoa edistävä tekijä. Kun naapurin poika maailmalta palattuaan kertoo kokemuksiaan, on se voinut olla kiihottimena ratkaisevan askelen ottoon tulevaisuuttaan suunnittelevalle nuorelle. Maaltapako ja maastapako voivat täten saada kulkutaudin luonteen jollakin paikkakunnalla. Niinpä siirtolaisuudessa Vaasan lääni ja eräät sen kunnat ovat ylivoimaisesti johtavalla sijalla. Täl-

laista joukkosiirtymistä Ruotsiin on tapahtunut mm. eräissä ruotsinkielisissä kunnissa.

Esimerkin voima on erikoisesti sivistyneistölle velvoittava. Sivistyneistö on ollut mukana mm. kaksilapsijärjestelmän luomisessa. Samoin sivistyneistö on ollut näyttämässä esimerkkiä kerääntyessään monen ammattialan kohdalla epäterveellä tavalla pääkaupunkiin. Sivistyneistö on myös valitettavan vähän osoittanut harrastusta maaseudun paikallisia ongelmia ja syrjäseutuja kohtaan. Maaseudullakin jokin apteekkari, nimismies, pankinjohtaja ja insinööri usein eristäytyvät omaksi piirikseen. Tällainen on omiaan luomaan kastijakoa ja pyrkimystä päästä 'alhaisemmasta' maalaiskasta kaupunkilaistakiin. Oppikoulujen yllirunas perustaminen on tästä esimerkkinä ja toisaalta maaltapakoa voimakkaasti kiihottava tekijä. Luokkarajahan alkaa usein jo siinä vaiheessa, kun lapsi ensi kerran astuu oppikoulun ovesta sisälle. Olisi aihetta tutkistella, mikä tässä mielessä on erikoisesti korkeakoulun tehtävä. Tuleeko sen kasvatuksellisena päämääränä olla eräänlainen karsintalaitos kaupunkilaissammatteihin, vai lähettääkö maaseutu lapsensa maan korkeimpiin oppilaitoksiin, jotta he sitten palaisivat kotiseudulleen nostamaan sen maan johtavien seutujen tasolle niin aineellisessa kuin henkisessä mielessä?

Oppikoulujen perustaminen johtuu osaksi myös siitä, että nyt puuttuu maaseudun nuorisolta kehityksensä tärkeimmässä vaiheessa mahdollisuutta kehittää itseään muulla tavalla. Ei ole tarpeellisia ammattikouluja sellaisiin ammatteihin, joita voisi kotiseudullaan harjoittaa, jos oman tilan saanti ei ole mahdollista. Mm. askartelutoiminnan kehittäminen voisi tässä vaiheessa olla keino antaa alustavia viitteitä erilaisista mahdollisuuksista, jotta ammatin valinta nojautuisi omakohtaiseen kokemukseen. Tähän on erikoisesti syytä sen vuoksi, että puhdetyöt maalla alkavat olla unohtunut tapa. Mutta myös muussa mielessä juuri tässä vaiheessa maalaisnuorisolta puuttuu sopivia harrastuksia. Mm. Yhdysvalloissa on suoritettu tutkimuksia, miten erilaisissa järjestöissä mukana olleet ovat pysyneet kotiseudullaan. Tämä tutkimus on paljastanut, että eniten liikkuvia ovat olleet ne nuoret, joilla ei ole ollut minkälaisia yleisiä harrastuksia. Erikoisesti uskonnollisissa ja aatteellisissa yhteisöissä mukana olleet ovat paremmin pysyneet kotiseuduillaan kuin muut. Maaltapako-ongelma on siinä määrin myös henkisen asennoitumisen ongelma, että tähän seikkaan on syytä kiinnittää huomiota.

Mikä on oikea tie?

Maaltapako on teollistuvan yhteiskunnan keskeisiä kysymyksiä. Edistyvällä yhteiskunnalla on pyrkimys laajentua. Tämä laajentuminen on usein yhteiskunnan elinvoiman tunnus. Mutta tietystä vaiheesta kehitys voi saada vastakkaisen suunnan. Yhteiskunta rupeaa luovuttamaan alueita, jotka sille kuuluivat, esimerkiksi jättämällä syrjäseudut autioitumaan. Jos tämän luovutuksen motiivina on taistelun välttäminen, helpoimman tien etsiminen, tuo henki helposti hapattaa yhteiskunnan muunkin toiminnan ja on alkuna rappeutumiseen. Maaltapaon yhteydessä joudutaan kysymään, mikä on oikea tie — antaako kehityksen mennä omalla painollaan ja kiihtyvällä vauhdilla eteenpäin vaiko itsepintaisesti koettaa pysytellä vanhassa. Tällaisten ratkaisujen eteen ovat monet yhteiskunnat joutuneet. Historia osoittaa, että itsepäin pysyttäytyminen vanhassa voi merkitä joko kulttuurin kivettymistä tai paikallaan polkemista, jolloin yhteiskunta jää ympärillään kasvuaan jatkavan kehityksen varjoon. Mutta kitumista jopa kuolemaa voi merkitä myös tie, jossa mielen valtaa antaa-mennä-henki, tavoitteeksi tulee vain helpoimman tien etsiminen ja ratkaiseviksi motiiveiksi päivän hetkelliset näköalat. Eräs hetkellinen näköala kytkeytyy sellaiseen taloudelliseen ajatteluun, jossa otetaan huomioon vain tämän päivän näkyvä rahallinen tulos unohtamalla ne sijoitukset, jotka ovat välttämättömiä yhteiskunnan jatkuvan ja terveen kehityksen ylläpitämiseksi taikka joissa pienempien yksiköiden paikalliset intressit asetetaan kokonaisuuden edelle. Arvosteltaessa yhteiskunnan elinvoimaisuutta ei ole aihetta ryhtyä liialliseen mustamaalailuun, sillä yhteiskunta voi kehityksensä saavutettua sellaisen asteen, jossa tuhon merkit ovat näköpiirissä, terästäytyä ja taistella tuon tuhon läpi.

Tämä kolmas vaihtoehto merkitsee usein sitä, että yhteiskunta haluaa säilyttää vanhasta sen, mikä on tervettä ja uusiin oloihin soveltuvaa, mutta samalla luo uusia muotoja, jotka ovat sen luonteen ja ajankohdan vaatiman kehityksen kanssa sopusoinnussa. Mitä pitemmälle kehitys saa valtoimenaan jatkua, sitä vaikeampaa on myöhemmin palauttaa harhautunut suunta oikeisiin uomiinsa, sillä tällaiset yhteiskunnassa esiintyvät kehityssuunnat ovat osoittautuneet olevan vaikeasti muutettavia.

